

*М. С. Пасмор,
аспірант, факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, м. Харків*

ВНУТРІШНЯ ІЄРАРХІЯ МІЖНАРОДНОГО ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ КРАЇН ІЗ ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

*М. S. Pasmor,
postgraduate student, International Economic Relations Department,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv*

THE INTERNAL HIERARCHY OF INTERNATIONAL INTEGRATION IN EMERGING ECONOMIES

В умовах розвитку сучасних міжнародних економічних відносин та процесу глобалізації об'єктивним є факт успішного функціонування та розвитку країни саме у межах інтеграційних об'єднань. З цього приводу постає питання лідерства та еволюції кожної конкретної країни в рамках інтеграції. Дана стаття присвячена дослідженню теми розвитку лідерства та ієрархії країн у функціонуванні міжнародного інтеграційного об'єднання. Адже в умовах сучасного розвитку міжнародних економічних відносин та процесів інтеграції об'єднуючись кожна окрема країна отримує нові перспективи розвитку на глобальному ринку. У той же час ми схильні допустити, що кожна країна має свої пріоритетні сфери розвитку, а це означає, що і всередині об'єднання кожна з країн з певних питань буде займати пріоритетне місце. У даній статті пропонується дослідження з цієї теми на прикладі розвитку інтеграційного об'єднання країн, що розвиваються – БРІКС. Адже їх різниця як за економічними, так і за культурними показниками може стати поштовхом до розвитку та нової форми міжнародного економічного співробітництва.

With the development of modern international economic relations and globalization the objective fact is that the successful operation and development of the country can only be within integration associations. That is why the question of leadership and the evolution of each country's integration arises. This article is devoted to research topics of leadership and hierarchy in the functioning of international integration association. In current international economic relations and integration processes by uniting each individual country receives more perspectives for the global market. At the same time, we tend to assume that every country has its priority areas of development, that means within the union each country on certain issues will take priority. In this article we propose the research on this topic on the example of integration association in developing countries - BRICS. Because their difference in both economic and cultural indicators could impact the development and new forms of international economic cooperation.

Ключові слова: *інтеграція; БРІКС; країни, що розвиваються; глобалізація; міжнародні економічні відносини.*

Keywords: *integration; BRICS; developing countries; globalization; international economic relations.*

Постановка проблеми. Поділ світового господарства на сфери економічної діяльності і визначення основних економічних взаємозв'язків між ними дозволяють не тільки проаналізувати тенденції розвитку

окремих країн, а й порівняти їх між собою. Саме тому ми вважаємо за доцільне проаналізувати та структурувати ієрархію країн БРІКС у світовому господарстві задля визначення ролі та перспективи розвитку об'єднання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку сучасних інтеграційних процесів серед країн, що розвиваються активно вивчається вітчизняними вченими, серед них можна відмітити роботи А.П. Голікова, Казакової Н.А., Киреева А.П., Сідорова В.І., Філіпенка А.С. Дослідженням даного питання на прикладі БРІКС займаються такі відомі вчені, аналітики Архангельська А.А., Давидов В.М., Джим О'Нілл, Пітер Хавлік, Фомін А.Н., Хайфец Б. А.

Метою статті є дослідження питання перспективності розвитку країни із перехідною економікою в рамках міжнародного інтеграційного об'єднання із схожим рівнем розвитку. Також пріоритетним є питання вивчення лідерства всередині групи.

Виклад основного матеріалу. У світі в цілому приблизно 200 країн, які дуже різні за рівнем економічного розвитку [1, с. 28]. За даними аналізу проф. доктора географічних наук, А.П. Голікова найбільш повне уявлення про групи країн у світовій економіці дають дані універсальних міжнародних організацій, членами яких є більшість країн світу, - Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного валютного фонду і Світового банку [1, с. 85]. Оцінка цими організаціями груп країн у міжнародній економіці дещо різниться, оскільки різна кількість країн - членів цих організацій (ООН - 185, МВФ - 181, СБ - 180), а міжнародні організації спостерігають за економікою тільки своїх країн - членів [2]. Наприклад, з класифікації МВФ випадають Куба, КНДР і деякі інші невеликі за розміром країни, які не є його членами. Деякі країни-члени міжнародних організацій не надають повні дані про свою економіку або надають їх не вчасно, в результаті чого оцінки розвитку їх економіки випадають із загальних оцінок міжнародної економіки. Це Сан-Марино з числа розвинених та Еритрея з числа держав, що розвиваються.

На рис. 1. зображена класифікація країн у світовій економіці за МВФ. Згідно з нею країни БРІКС належать до двох типів країн, а це означає, що їх співробітництво буде як стимулом для одних з них, так і перспективним розширенням впливу та можливостей для інших.

Рис. 1. Класифікація країн у світовій економіці за МВФ

Джерело: побудовано автором

Кожна класифікація складається із завдань кожної організації. Наприклад, Світовий банк звертає уваги на оцінку рівня економічного розвитку кожної країни, ООН - на соціальні та демографічні аспекти і т.д. [2].

У дослідженні даного питання ООН аналізує показник ІЛР (індексу людського розвитку) - інтегральний показник, що розраховується щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території [3, с. 148]. За цим показником у 2014 р. країни БРІКС мають високі (Росія – 0,778; Бразилія – 0,744; Китай – 0,719) і середні (ПАР – 0,658; Індія – 0,586) дані (Рис. 2.) [4].

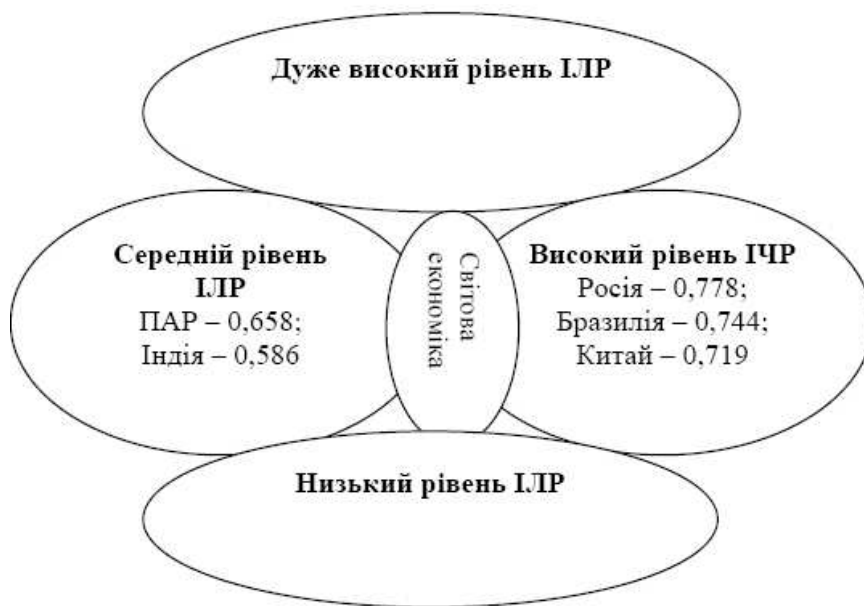

Рис. 2. Класифікація країн у світовій економіці за даними ООН

Джерело: побудовано автором

МБРР класифікує світові економіки країн за показниками доходів. З цими показниками країни БРІКС займають різні класи, але це об'єктивно пояснюється різним рівнем розвитку країн та кількістю населення, яка достатньо відрізняється. А відмінність може послугувати навіть стимулом для взаємодії та співпраці країн-учасниць. Рис. 3. демонструє, що країни БРІКС за даною класифікацією входять до країн із високим, вище середнього та нижче середнього рівнем доходів, а це означає охоплення великого сектору країн у міжнародних економічних відносинах та світовому господарстві [2].

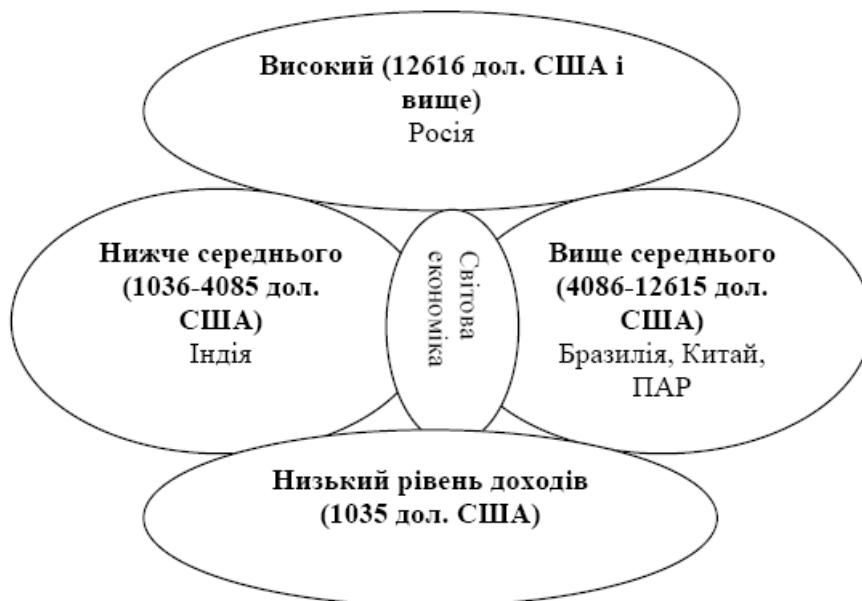

Рис. 3. Класифікація країн у світовій економіці за даними МБРР

Джерело: побудовано автором

Всього ж, в сучасній літературі можна виділити кілька основних ознак для класифікації країн світу:

1. За типом соціально-економічної системи в другій половині ХХ ст. країни ділили на капіталістичні, соціалістичні і, або країни «третього світу». У свою чергу, країни, що розвиваються ділили на країни соціалістичної чи капіталістичної орієнтації. Розпад Радянського Союзу і світової соціалістичної системи призвів до відмови від такої класифікації світового господарства [5, с. 115].

2. За рівнем розвитку країни підрозділяються на розвинені. Постсоціалістичні держави і країни, все ще офіційно проголошують метою свого розвитку будівництво соціалізму, виявилися в числі розвиваються [5, с. 8].

3. За ступенем розвиненості ринкової економіки в міжнародній практиці всі країни світу найчастіше підрозділяються на три основні групи: розвинені країни з ринковою економікою, країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються [5, с. 8]. Така розбивка на групи була обрана для зручності аналізу в ЕКОСОП (Економічній і соціальній раді ООН). В даний час МВФ введений термін «передові економіки» (або «передові країни») для позначення груп країн і територій, що традиційно відносяться до розвинених (це 23 країни). До передових економік світу відносять також чотирьох східноазиатських «тигрів» (Південна Корея, Сінгапур, Гонконг, як особливий адміністративний район Китаю, і Тайвань), Ізраїль і Кіпр [5, с. 9].

Серед лідерів світової економіки знаходяться країни Північної Америки (США і Канада), Західної Європи (насамперед Великобританія, Німеччина, Італія і Франція), Східної Азії на чолі з Японією. За ними слідує помітно прогресуюча група нових індустріальних економік, у тому числі «азійські тигри». Все ще на етапі реформування в рамках переходу до ринку залишається ряд держав Центральної та Східної Європи, а також держав на території колишнього СРСР. Деякі з них в останні роки були прийняті в Європейський Союз, і група розвинених країн зросла до 30 [6]. Великий масив країн - розвиваючись зона - налічує понад 100 країн світу [5, с. 169].

Для характеристики економіки країн світу використовуються вже відомі показники: ВВП на душу населення, галузева структура економіки і наукомісткі галузі і рівень і якість життя населення.

Країни, що розвиваються - 132 держави Азії, Африки, Латинської Америки, що характеризуються низьким і середнім рівнем доходів [2]. У силу великої різноманітності країн, що розвиваються міжнародній економіці їх прийнято класифікувати як за географічними ознаками, так і за різними аналітичними критеріям.

Існують певні підстави для виділення вчорашніх залежних і колоніальних країн, які відстали у своєму економічному і соціальному розвитку та умовно об'єднаних терміном «розвиваються», в особливу групу держав. У цих країнах проживає 80% населення світу, і доля цього регіону завжди буде в істотному ступені впливати на світові процеси [6].

Найважливіші критерії виділення країн, що розвиваються - це особливе місце в системі економічних і політичних зв'язків, рівень економічного розвитку та специфічні риси відтворення і особливості соціально-економічної структури.

Ми погоджуємось із думкою А.С. Філіпенка, що першою і найбільш істотною рисою країн, що розвиваються є їх місце в світовій економіці і політиці [7, с. 194]. Сьогодні вони є частиною світової капіталістичної системи і в більшій чи меншій мірі схильні до дії панівних економічних законів і світових господарських тенденцій. Залишаючись ланкою світової економіки, в цих країнах продовжує діяти тенденція до поглиблення економічної та політичної залежності від економік розвинених країн.

Країни, що розвиваються є великими постачальниками сировини і палива на світовий ринок, незважаючи на те, що частка країн у імпорті країнами Заходу палива за останні роки дещо зменшилася. Будучи постачальниками сировини, вони залежать від імпорту готової продукції, тому сьогодні питома вага країн у світовому експорті становить лише близько 30%, у тому числі в поставках промислових виробів - 21,4% [6].

Велика залежність економіки цієї групи країн від ТНК, а також фінансова залежність. ТНК з самою передовою технологією не йдуть на її передачу при створенні в країнах, що розвиваються спільних підприємств, воліючи розміщувати там свої філії. У країнах, що розвиваються зосереджено не менше 1/4 закордонних вкладень ТНК [2]. Приватний капітал сьогодні став головним елементом іноземних надходжень до країни, що розвиваються. На частку прямих іноземних інвестицій сьогодні припадає більше половини всіх коштів, що надходять з приватних джерел.

Як визначає Макогон Ю.В. рівень економічного розвитку країн, що розвиваються можна охарактеризувати як економічну відсталість від найбільш розвинутої частини світу [8, с. 139]. Низький рівень розвитку продуктивних сил, відсталість технічної оснащеності промисловості, сільського господарства та соціальної інфраструктури - основні риси економіки цих країн в цілому. Найбільш характерна ознака відсталості - аграрний профіль економіки і частка населення, зайнятого в сільському господарстві. Індустріально-аграрний профіль економіки не типовий для країн, що розвиваються. Він склався лише в найбільш розвинених країнах Латинської Америки і декількох азійських державах.

Особливості соціально-економічної структури країн пов'язані з багатогранністю економіки. Країнам, що розвиваються властивий значний набір форм виробництва: від патріархально-общинної і дрібнотоварної до монополістичної і кооперативної. Господарські зв'язки між укладами обмежені. Уклади характеризуються своєю системою цінностей і способом життя населення. Патріархальний устрій характерний для сільського господарства. Приватнокапіталістичний уклад включає різні форми власності та існує в торгівлі, сфері послуг.

За визначенням А.П. Кирєєва виникнення капіталістичного устрою має свої особливості. По-перше, часто він пов'язаний з експортом капіталу з більш розвинених країн [5, с. 203].

По-друге, капіталістичний устрій, розвиваючись як залежний, не може ліквідувати багатокладність і навіть веде до її розширення. По-третє, не спостерігається послідовного розвитку однієї форми власності з іншої. Наприклад, монополістична власність, найчастіше представлена філіями ТНК, не є продуктом розвитку акціонерної власності тощо.

Соціальна структура суспільства відображає багатокладність економіки. Общинний тип домінує в суспільних відносинах, громадянське суспільство тільки формується. Для країн, що розвиваються характерні бідність, перенаселення, високий рівень безробіття [9, с. 204].

Економічна роль держави в країнах, що розвиваються вельми велика і поряд з традиційними функціями включає: здійснення національного суверенітету над природними ресурсами; контроль над іноземною фінансовою допомогою, щоб її використовувати для здійснення проектів, передбачених у програмах соціального та економічного розвитку держави; аграрні перетворення, пов'язані зі збільшенням виробництва сільськогосподарської продукції, створенням кооперативів і т.п.; підготовку національних кадрів.

Існує класифікація країн, що розвиваються в залежності від рівня економічного розвитку, вимірювана показником ВВП на душу населення:

- країни з високими доходами на душу населення, порівнянними з доходами в розвинених країнах (Бруней, Катар, Кувейт, ОАЕ, Сінгапур);
- країни з середніми показниками ВВП на душу населення (Лівія, Уругвай, Туніс тощо);
- найбідніші країни світу. У цю групу входить більшість країн тропічної Африки, країни Південної Азії та Океанії, ряд країн Латинської Америки.

Інша класифікація країн, що розвиваються за вивченням Б.М. Смітєнко пов'язана з рівнем розвитку капіталізму як господарського устрою [9, с. 14]. З цієї точки зору можна виділити наступні групи країн, що розвиваються:

- це держави, де державний, іноземний і місцевий капітал переважає. Економічна активність держави є держкапіталістичні за змістом. У цих країнах висока включеність іноземного капіталу в місцевий. До таких країн належать Мексика, Бразилія, Аргентина, Уругвай, Сінгапур, Тайвань, Південна Корея, а також ряд невеликих держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

- друга група держав - найбільша. Їх особливість в тому, що тут капіталізм представлений «анклавами», причому іноді вельми ізольованими. До даної групи відносяться такі країни як Індія, Пакистан, країни Близького Сходу, Перської затоки, Північної Африки, деякі країни Південно-Східної Азії (Філіппіни, Таїланд, Індонезія) [9, с. 14].

- третя група - найменш розвинені держави світу, приблизно 30 країн з населенням близько 15% населення світу, що розвивається. Капіталістичний уклад в них існує у вигляді фрагментів. Ці капіталістичні «анклави», в основному, представлені іноземним капіталом. 2/3 найменш розвинутих країн знаходиться в Африці. У докапіталістичній секторі переважають натуральні зв'язки. Майже всі сфер зайнятості населення - традиційні уклади. Єдина моторна сила розвитку в більшості з них - держава. Частка обробної промисловості у ВВП не більше 10%, ВВП на душу населення не більше 300 дол., а рівень грамотності - не більше 20% дорослого населення; у цих країн мало шансів поліпшити своє становище самостійно, спираючись лише на внутрішні сили [9, с. 15].

Таким чином за даними таблиці 1. можна зробити висновок, що всі країни БРІКС належать до країн, що розвиваються, та мають спільні риси розвитку, як і розбіжності. Але перспектива співробітництва у форматі БРІКС дає можливість країнам розширити свої перспективи у світових економічних відносинах.

Таблиця 1.
Економічна характеристика країн БРІКС, 2014 р.

Країна	Населення, млн. чол.	Розмір реального ВВП, млрд. дол. США	Розмір ВВП на душу населення, тис. дол. США	Інфляція, %	Рівень безробіття, %	Торговельний баланс, млрд. дол. США
Бразилія	202,7	2244,0	11,1	6,3	5,5	0,8
Росія	142,5	2057,0	14,4	9,1	4,9	196,4
Індія	1236,3	2048,0	1,7	8,0	8,6	-165,6
Китай	1355,7	10360,0	7,6	2,1	4,1	292,0
ПАР	48,4	341,2	7,0	6,0	25,0	-4,3

Джерело: побудовано автором на основі матеріалів : [6]

Як демонструє дані таблиці 1 найбільший рівень ВВП за 2014 р. у Китаї - 10360,0 млрд. дол. США, у той час як найменший було зафіксовано у ПАР - 341,2 млрд. дол. США [6]. Проаналізувавши інші дані країн-учасниць БРІКС, ми дотримуємось думки, що за рівнем розвиненості їх економік можна сформувати таку піраміду пріоритетності держав всередині об'єднання, яка зображена на Рис. 4.

Китай за рівнем розвитку та темпами змін на даний час займає провідне місце, хоча показник на душу населення не є першим, але це пов'язано із великою кількістю населення країни. Бразилія володіє позитивним торговельним сальдо – 0,8 млрд. дол. США, достатньо середнім рівнем безробіття та інфляції – 6,3% [6]. Росія належить до країн із перехідною економікою. Статистичні дані демонструють достатньо позитивний результат, але у зв'язку із санкціями та сучасними геополітичними змінами, ми погоджуємось із думкою вчених, що вважають, що можлива трансформація статистики у подальшому, як слідство даних явищ. Індія має значні перспективи розвитку завдяки інноваційному розвитку промислових сфер, а також великим трудовим ресурсам. На Африканському ж континенті однією із провідних країн є ПАР. Держава зіштовхується із багатьма

труднощами у становленні та зростанні у сучасних міжнародних економічних відносинах, але прогнозується перспективність розвитку у форматі БРІКС.

Ми вважаємо, що при вивченні даного питання буде доцільним класифікувати країни БРІКС у самій групі задля об'єктивності оцінки подальшого розвитку.

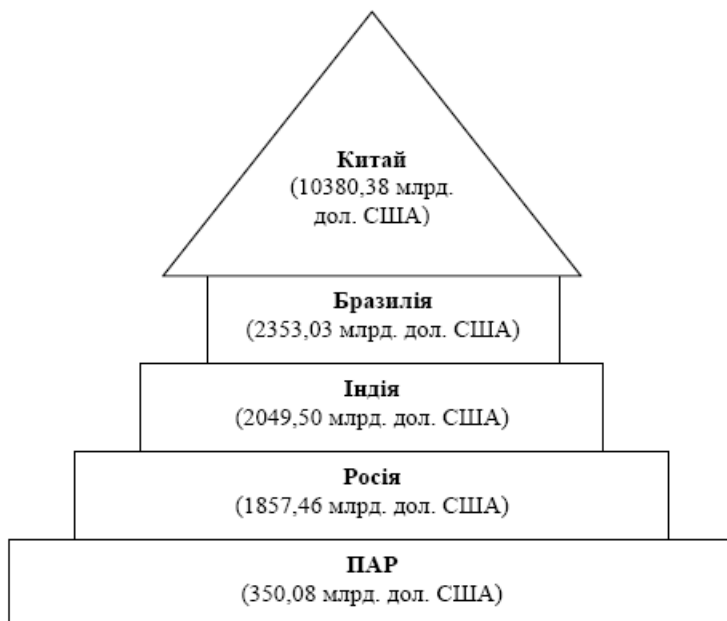

Рис. 4. Ієрархія країн БРІКС за ВВП, млрд. дол. США, 2013 р.

Джерело: побудовано автором

У зв'язку з тим, що існують різні класифікації та різні параметри групування, ми пропонуємо декілька сценаріїв та варіантів. Так, на Рис. 4. приведена ієрархія країн з огляду на ВВП. За цим показником лідирує Китай - 10380,38 млрд. дол. США, а найменше значення у ПАР - 350,08 млрд. дол. США [7].

Якщо проаналізувати ВНД, то ситуація з ранжування дещо змінюється. Китай займає все як і за рівнем ВВП перше місце серед країн БРІКС, а ПАР останнє, а між ними Індія друге місце - 7302457195451 дол. США, потім Росія - 3609665924734 дол. США, Бразилія - 3212749599241 дол. США (Рис.5.) [6].

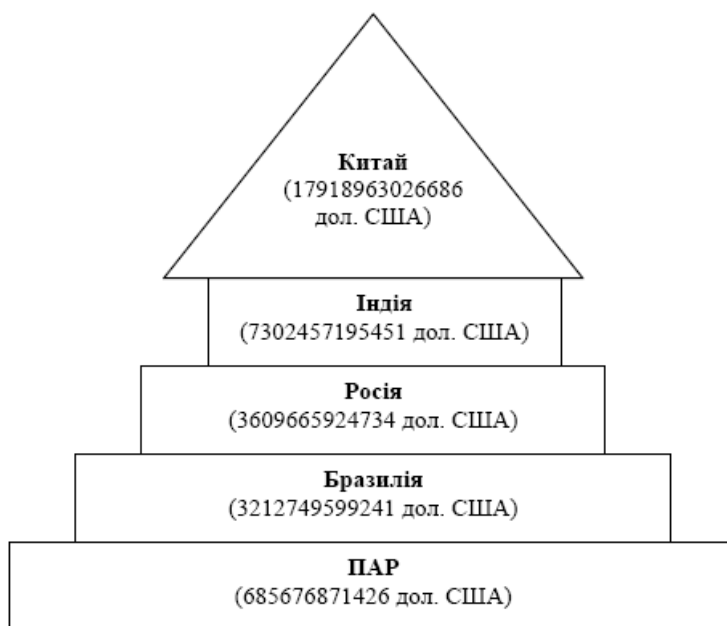

Рис. 5. Ієрархія країн БРІКС за ВНД, дол. США, 2013 р.

Джерело: побудовано автором

За іншою класифікацією якщо брати до уваги факт існування країн «переселенського капіталізму» (Австралія, ПАР, Ізраїль) ієрархія може мати зовсім інший вигляд. Країни «переселенського капіталізму»

відносяться до промислово розвинених країн [10, с. 269]. Бразилія, Росія, Індія (Рис. 6.). Таким чином ПАР займає лідируюче місце, а Китай, Бразилія, Росія та Індія належать до країн, що розвиваються.

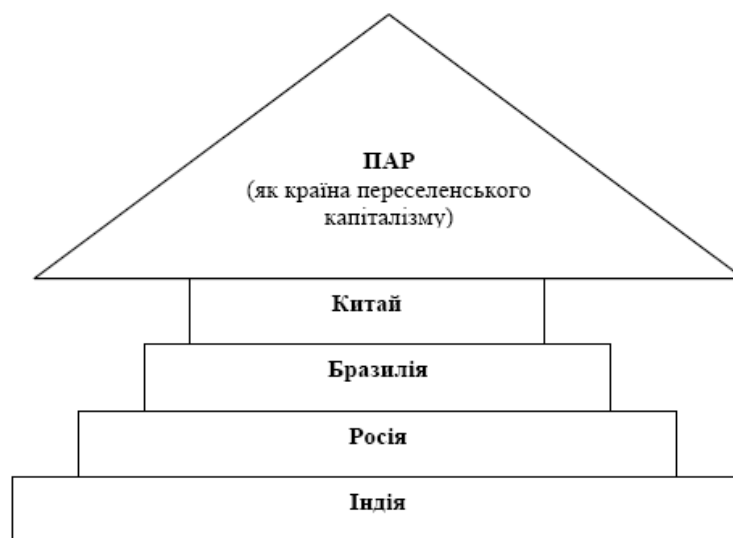

Рис. 6. Ієрархія економічного розвитку країн БРІКС
Джерело: побудовано автором

Їх назва пов'язана з тим, що вони утворились як самостійні держави, вони відразу стали капіталістичними країнами, а саме колоністи-засновники з інших капіталістичних країн привнесли господарський уклад. У країнах переселенського капіталізму не було такого переходу, як в інших капіталістичних країнах: спочатку до феодалізму, потім від феодалізму до капіталізму. Завдяки цьому ці країни «молоді» [10, с. 270]. Має місце високий рівень життя, тому що це промислово розвинені країни. В цих країнах представлені не всі галузі промисловості, як наприклад у США, під багатьох галузях – екстенсивний економічний ріст. Саме тому з цього огляду, на нашу думку, можна побудувати країни БРІКС у наступній ієрархії з огляду даної класифікації економічного розвитку країн у світовому господарстві: ПАР, Китай, Бразилія, Росія, Індія.

Висновки. Виходячи з результатів проведеного нами дослідження ми дотримуємось позиції, що проаналізувавши всі класифікації та статистичну інформацію, найбільш доцільним та усередненим буде розташувати країни БРІКС у наступному порядку: Китай, Бразилія, Росія, Індія та ПАР. Хоча не дивлячись на лідерство країн в об'єднанні, консолідація їх можливостей має багато перспектив у розвитку майбутніх міжнародних економічних відносин.

Література.

1. Голиков А.П. Міжнародні економічні відносини: підручник / П. Голиков, О.А. Довгаль. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 464 с.
2. Офіційний сайт світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
3. Голиков А. П. Международные экономические термины: словарь-справочник / А. П.Голиков, П.А. Черномаз. - Учебное пособие. – К.: Центр учебной литературы, 2008. – 376 с.
4. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org/
5. Киреев А.П. Международная экономика / А.П. Киреев. - В 2-х ч. – Ч. 1. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. – М.: 416 с.
6. Офіційний сайт центрального розвідувального управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cia.gov>.
7. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: теорія: підруч. для студ. економ. спец. вищ. навч. закл. – К.: Либідь, 2008. – 408 с.
8. Макогон Ю.В. Международные стратегии экономического развития: Учеб. пособие / Ю.В. Макогон. – К.: Знання, 2007. – 461 с.
9. Смитиенко Б.М. Внешнеэкономическая деятельность: учеб. для студ. сред. проф. учеб. заведения / Б.М. Смитиенко, В.К. Поспелов, С.В. Карпова и др.; пол. ред. Б.М. Смитиенко. – 5-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 304 с.
10. Олійник Я. Б. Географія: Навч. посіб. для старшокласників та абітурієнтів. Відповіді на всі питання нової програми. – 5-те вид., перероб. і доп. / Олійник Я. Б. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 455 с.

References.

1. Golikov, A.P. and Dovgal, O.A. (2015), *Mijnarodni ekonomichni vidnosini* [International economic relationships], HNU imeni V.N. Karazina, Kharkiv, Ukraine.
2. World Bank official site [Online], available at: [http // www.worldbank.org](http://www.worldbank.org) (Accessed Dec 2015)
3. Golikov, A. P. and Chernomaz, P.A. (2008), *Mejdunarodnie ekonomicheskie termini slovar spravochnik* [International economic terminology dictionary reference], Centr uchebnoi literaturi, Kharkiv, Ukraine.
4. UN official site [Online], available at: [http // www.un.org/](http://www.un.org/) (Accessed Jan 2016)
5. Kireev, A.P. (2001) *Mejdunarodnaya ekonomika* [International economy], International relationships, Moscow, Russia.
6. CIA official site [Online], available at: [http //www.cia.gov](http://www.cia.gov) (Accessed Dec 2015)
7. Filipenko, A.S. (2008) *Mijnarodni ekonomichni vidnosini* [International economic relationships], Libid, Kiyv, Ukraine.
8. Makogon, Yu.V. (2007) *Mejdunarodnie strategii ekonomicheskogo razvitiya* [International economic development strategy], Znannya, Kiyv, Ukraine.
9. Smitienko, B.M., Pospelov, V.K. and Karpova, S.V. (2008) *Vneshneekonomicheskaya deyatel'nost* [Foreign economic activity], Izdatelskii centr "Akademiya", Moscow, Russia.
10. Oliinik, Ya. B. (2006) *Geografiya* [Geography], 5 th ed, "Znannya", Kiyv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2016 р.